

AFGANİSTAN'DAN DERLENMİŞ TÜRKMENÇE BİR MASAL

Mevlüt GÜLTEKİN¹

ÖZET

Afganistan'da birçok dil konuşulmaktadır. Bu diller arasında Özbekçe, Türkmençe, Azerice ve Kırgızca gibi Türk dilleri de bulunmaktadır. Özbekçe, Azerice ve Kırgızca ile ilgili bazı çalışmalar yapılmış olmakla beraber Afganistan'da konuşulan Türkmen ağızlarıyla ilgili hemen hemen hiçbir şey yapılmamıştır. Bundan dolayı bu çalışmada Afganistan'da konuşulan Türkmençe bir ağız ele alınmaktadır. çalışmada Türkmen Türkçesinin Ersarı ağızına giren, Kuzey Afganistan'ın Faryab İli Qaramqol İlçesi Altıbölek beldesinde konuşulan Türkmen Türkçesi ağızından kaydedilmiş bir masal metni çeviri yazı alfabetiyle verilmektedir. Metin Türkiye Türkçesine aktarılmış, ses ve şekil bilgisi özellikleri verilmiş ve çalışmanın sonuna, metinde geçen bütün kelimeleri, metindeki anlamlarıyla gösteren bir indeks konulmuştur. İndekste alıntı kelimelerin kökenleri de verilmiştir. Amacımız üzerinde çok az çalışma bulunan Afganistan Türkmen ağız araştırmalarına küçük de olsa bir katkıda bulunmaktır.

Anahtar kelimeler: Afganistan Türkmen Türkçesi, Türkmençe, Türk Lehçeleri, ağızbilim, dilbilim.

SIGNIFICATION OF TERMS WITH MULTIPLE SIGNIFICANCE ELEMENTS (IN SYNTACTIC WAY) IN TURKISH AND TEACHING OF THEM

ABSTRACT

There are a lot of languages spoken in Afghanistan. Among these languages are Uzbek, Turkmen, Azerbaijani and Kirgiz which belong to turkic languages. Some studies were made on Uzbek, Azerbaijanian and Kirgiz but there are only a few studies on Turkmen spoken in Afghanistan. Thus, this article investigates the Turkmen variety spoken there and it consists of a transcribed text of a fairy tale recorded in the dialect of the town Altybölek, (Faryab /Qaramqol) spoken in Northern-Afghanistan, which belongs to the Ersary dialect of Turkmen. The text is translated into Turkish, phonological and morphological properties of the text provided in the grammatical section. At the end of the work is placed a glossary containing all the words occurring in the texts, with the meaning in the context. The origins of foreign words are shown in the glossary, too. The aim is to contribute to the Turkmen studies in Afghanistan which are very scarcely.

Key words: Afghano-Turkmen, Turkmen, Turkic languages, dialectology, linguistics.

¹ Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Prof. Dr. mevlutgultekin@yahoo.com

GİRİŞ

Bu çalışmada Kuzey Afganistan'ın Faryab vilayeti Qaramqol İlçesine bağlı Altıbök beldesinde konuşulan Ersarı Türkmen ağzıyla anlatılmış bir masal metninin çeviri yazılı metni, Türkiye Türkçesine aktarımı, dil bilgisi özellikleri ve dizini verilmektedir. Bu çalışmaya esas teşkil eden ses kayıtları Türkiye'ye Afganistan'dan yüksek öğrenim için gelen Amir Naziri (25 yaşında) tarafından 2017'de Altıbök beldesinde yapılmıştır. Kayıt, 76 yaşında okuma yazması olmayan Mamur Hanım'dan yapılmıştır. Kuzey Afganistan'da yaşayan Türkmen Türklerinden, bizim bilgilerimize göre, Türkiye'de daha önce her hangi bir metin yayımlanmadığından, bu çalışma, Türkmen Türkçesi ağız çalışmaları için faydalı olabilir düşüncesiyle hazırlanmıştır. Kayıt yapıldığı 6000 nüfuslu Altıbök beldesinin büyük bölümünü Türkmenler, yaklaşık üçte birini de Özbekler oluşturmaktadır.²

I. Türkmençe Metin

1. BİR ba:r ekeni, BİR yoğ ekeni, qadı:m zamanlarda BİR padişah ba:rmişin.

2. Onuñ BİR ğı:zı bolanmişin, ğülse ağzınnan ğül tökülüyormişin, ağlasa gö:zünnen mercan da:ş tökülüyormişin, yörsie ayağınnan tilla: tökülüyormişin, şınyanı za:tmişin.

3. Şö:düp o disä:m kema:la gelip ullaqa bolan soñ yene BİR padişanın oğlı onu eşdip disä:m men şonu almasam bolcaq däl diyip şö:diyormişin.

4. Hayır diyip atası alıp beryormişin, şınyanı köçelerini si:mu:t bilen suwap ey resuwa: tomaşa edip şö:düp ı:zsız öñsiz kecebe ğurap geliyormişin.

5. Qırq kecebe mi BİR za:d ö:zä: BİR u:cu şo pa:şanıñqa gelip giriyormişin BİR u:cu o pa:şanıñqıdan çıqıyormişin.

6. Şonyanı bolup soñ disä:m munnan ana o ğı:zı disä:m beryorlar.

² Bu bilgileri veren, yaptığı kayıtları kullanmama izin veren ve metinlerin çözümlenmesi ve Türkçeye aktarılmasında yardımını esirgemeyen Amir Naziri'ye gönülden teşekkür ederim.

7. Kimi yenge eders kimi yenge eders ä:gül ma:manı yenge eders.

8. Onuñam bir yaşa:p oturan ğı:zı ba:rmişin hiç göçmä:n hiç kim alma:n ana minam ya:nına alıp ol ä:gül ma:ma dam yenge bolup ğaydıbeyer.

9. Bir pillä disä:m ca:n ma:ma men su:sadım maña bir su: ber diyor.

10. Onda aytyor gö:zünü berseñä: bereyin bir oymaq su: diyor,

11. onda aytyor gö:zü berip daña su: içip su:suzam gitse bolar diyip gidibeyer, gidibeyer.

12. Su:sap ölüp baryondurda uzaq yola, ca:n ma:ma intecik su: bera:ğay diyor

13. Gö:zünü berseñ bereyin diyor, bir gö:zünü oyı:p beyer.

14. Munnan disä:m yene gidibeyer, gidibeyer.

15. A bir oymaq su: dañı nä:me, bir ağzını hölleyondur onuñ

16. Gidibeyer, gidibeyer, bir pillä ca:n ma:ma intecik su: ber, diyor.

17. O gö:zünü berseñem bereyin, diyor.

18. Menä: o gö:zümä: bercek дә:l diyip gidibeyer, gidibeyer, uzaqdan uzağa ğıtyor, yene ca:n ma:ma, su: ber, diyor.

19. O gö:zünü berseñ bereyin, diyor, ana beyer, berse disä:m iki gö:zünem oyı:p alyor.

20. Ö:zünem şo yerde bir ğurruq bolyor, şo ğurruğa taşlayıp ğıtyor.

21. Ana onuñ esba:plarını ö:z ğı:zına edip ö:z ğı:zının başını bürä:p gidibeyer ö:z ğı:zına ana baryor pa:şa: disä:m.

22. Pa:şsa:mıñ kelininiñ ayağı şonya:nı mişin, diyip ey hemme halq aqıl hayra:n bolup üşüp şö:düp oturan mişin.

23. Yörüdüp görselerem uğra:mamişin, güldürüp görselerem uğra:ma, ağladıp görsedem uğra:ma, hey alda:p beripdir pa:şa: bizlere diyip şö:diyip oturanmişinler.

24. Soñ disä:m ol oğlan disä:m ğahar edip alcağ oğlan disä:m çöle çıqıp gidenmişin, onu disä:m eltip ğoya:nmişinler.

25. Onsoñ çöle çıqıp gitse disä:m bir ğurruğuş ya:nınan ötüberse bir yalqım salyor mişin ğurruğuş içi şinya:nı.

26. Soñ disä:m ağzınnan gö:zleyip şol oğlan cın mı sen, cırs mı sen, nā:me sen? Ö:zün ğuya: yalqım salyorsun, dise cınam dā:l men, cırsam dā:l.

27. Palan pa:şşa:nın ğı:zı, palan pa:şşa:nın oğlunun kelini, meni ana yengem şö:düp ğurruğa taşlayıp gitdi, diyip şö:diyormişin.

28. Onsoñ ana ol oğlan onu ğurruqdan çıkarıp çö:lün içinen ta:m salıp allan eneñ edip disä:nim onya:nağ etyor çıkarıp alyor.

29. Onsoñ bir pillä:ler disä:m bir ođlu bolyor, ol ođluñ ayağı yörü:mā:ne yarayor, ö:zū geplemā:ne yarayor.

30. Soñ disä:m henizem şol disä:m oturan diyor, ğarrı ğı:z disä:m soñ öğreden diyor şoña.

31. Elinde bir tilla yüzük ba:rdır, ağla:b otur ağla:b otur, şo yüzüğü almasam bolmayor diyip diyor.

32. Enesi barib ana o yüzüğü aliyor elinden on ya:naq, disä:m başğaları disä:m berba:dına qaçma, mehma:nın oğlanı bul, indi mehma:n dişib oturanmişinler.

33. Soñam disä:nim öğredip ğoyberyormişin, şo öyün du:lunnan tā:riminnen bir şi:şe: asığlı durandır, şo şi:şā:ni almasam bolmayor diyip ağla:ber, diyenmişin.

34. Soñam şo ba:rmağını uzadıp şo şi:şā:ni alcaq men diyib ağla:b oturanmişin.

35. Ol oğlan ana onam beriyor, onsoñ atası disä:m alıp ğaytyor da getirib gö:zünü yerli yerinde ğoyyor da tilla: yüzüğü süykā:b ğoyyor, gö:zū öñkidenem anayı bolyormişin.

36. Soñ munnan disä:m onu o pa:şşa: eşdip ya:ñadannan qırq gice gündiz toy edip köçelerini ya:ñada:nnan si:mu:t bilen suwap.

37. Onsoñ disänim ya:ñnan eltyor onu, eltse disä:m yüriberse ayağınnan tilla: tökülüp duranmişin, ağlasa gö:zünnen mercan da:ş tökülüp duranmişin, ğülse ağzınnan deste deste ğül tökülüp duranmişin.

38. Soñ disä:nim ya:ñnan munu toy edip tomaşa edip disä:nim.

39. Öñki ğarrı ğı:z bile ma:ma: disä:nim on ya:naq şo gice çıya:n mı bir za:da: çaqyormışın onu.

40. Seni yöri, oqutcaq o yapma:nıñ üstünde keppede bir molla ba:r diyip yapma:nıñ yüzünnen bir keppe tutyormışınlar de çölüş içinde.

41. Ana munnan şoña eltip oturdyormışınlar, bir şekek orus yağıam üstünnen tökip getinim otla:p goybeyorlar.

II. Metnin Türkiye Türkçesine Tercümesi

1. Bir varmış, bir yokmuş, eski zamanlarda bir padişah varmış.

2. Onun bir kızı varmış, gülse ağzından gül dökülüyormuş, ağlasa gözünden mercan dökülüyormuş, yürüse ayağından altın dökülüyormuş, böyle bir şeymiş.

3. Böylece de büyüyüp büyüdükten sonra yine bir padişahın oğlu bunu işitip de ben onu almazsam olmayacak, deyip şöyle diyormuş.

4. Tamam deyip babası alıveriyormuş, şöyle sokaklarına beton döküp büyük şenlik edip şöyle uçsuz bucaksız mahfe kurup geliyormuş.

5. Kırk mahfe mi bir şeyler, bir ucu o padişahın evine gelip giriyormuş, bir ucu da o padişahınkinden çıkıyormuş.

6. Böylece sonra ise işte o kızı veriyorlar.

7. Kimi yenge yapalım, Ä:gül neneyi yapalım.

8. Onun da evde kalmış bir kızı varmış, hiç kimse ile evlenmemiş bir kızı, işte o kızı da yanına alıp o Ä:gül nene de yenge olarak geliveriyor.

9. Bir zamanda ise canım neneciğim ben susadım bana bir su ver, diyor.

10. O diyor, gözünü verirsen veririm azıcık bir su.

11. O diyor, gözü vererek su içmektense susuz da gitmek olur, diyerek gitmeye devam ediyor.

12. Susuzluktan ölecekken de uzun yolda, can neneçiğim, azıcık su veriver diyor.

13. Gözünü verirsen veririm, diyor, bir gözünü çıkarıp veriyor.

14. Sonra ise yine gitmeye devam ediyor, gitmeye devam ediyor.

15. Azıcık bir su ne eder, bir kere ağzını ıslatmıştır.

16. Sonra gitmeye devam ediyor, gitmeye devam ediyor, bir zaman can neneçiğim, azıcık bir su ver diyor.

17. Öbür gözünü de verirsen veririm, diyor.

18. Ben öbür gözümü veremem deyip gitmeye devam ediyor, gitmeye devam ediyor uzun süre gidiyor yine can neneçiğim su ver, diyor.

19. Öbür gözünü verirsen vereyim diyor. İşte veriyor verse ise iki gözünü de oyup alıyor.

20. Kendisini de o yerde bir susuz kuyu varmış, o susuz kuyuya atıp gidiyor.

21. İşte onun kıyafetlerini kendi kızına giydirip kendi kızının başını örtüp yola devam ediyor, işte varıyor.

22. Millet ise padişahın gelininin ayağı öyleymiş, şöyleymiş deyip bütün halk hayranlıkla toplanıp böylece oturuyorlarmış.

23. Yürütseler de sıradanmış, güldürseler de sıradanmış, ağlatsalar da sıradanmış, ah kandırırvermiş padişah bizi deyip böyle deyip oturuyorlar.

24. Sonra ise o oğlan da öfkelenip evlenecek oğlan ise çöle çıkip gitmiş onu ise götürüp bırakmışlar.

25. Çöle çıkıp gitse bir susuz kuyunun yanından geçerken bir ışık veriyormuş kör kuyunun içi şunun gibi.

26. Sonra ise kuyunun ağzından bakıp o oğlan insan misin, cin misin, nesin sen? Kendin kuyuyu aydınlatıyorsun dese cin de değilim ben cins de değilim.

27. Falan padişahın kızı, falan padişahın oğlunun geliniyim, beni yengem böyle susuz kuyuya atıp gitti diyormuş.

28. Sonra o oğlan onu kuyudan çıkarıp çölün içinde bir ev yapıp iyice süsleyip de şey yapıyor, çıkarıp alıyor.

29. Bir süre sonra ise bir oğlu oluyor, o çocuk yürümeye başlıyor, kendi konuşmaya başlıyor.

30. Sonra ise hâlâ o ise oturuyormuş diyor, yaşlı kız ise sonra öğretmiş.

31. Onun elinde bir altın yüzük vardır, ağlayıp dur, ağlayıp dur, o yüzüğü almazsam olmayacak deyip diyor.

32. Annesi varıp işte o yüzüğü alıyor elinden, şey ise, başkaları ise ver, çocuğu kırma misafirin çocuğu bu, şimdi misafir deyip duruyorlarmış.

33. Sonra ise öğretip gönderiyormuş, o evin köşesinde bir şişe asılı dururmuş, o şişeyi almazsam olmayacak, deyip ağlayıver demiş.

34. Sonra da o parmağını uzatıp şu şişeyi alacağım, deyip ağlayıp duruyormuş.

35. O çocuk işte onu da veriyor, ondan sonra babası ise alıp gidiyor da getirip gözünü yerli yerine koyuyor da altın yüzüğü sürüp koyuyor, gözü eskisinden de iyi oluyormuş.

36. Bundan sonra ise onu padişah işitip yeniden kırk gün kırk gece düğün yapıp sokaklarına yeniden beton döküp.

37. Ondan sonra ise yeniden götürüyor onu, götürüp de yürüse ayağından altın dökülüp dururmuş, ağlasa gözünden mercan dökülüp gülse ağzından buket buket gül dökülüp dururmuş.

38. Sonra ise yeniden bunu düğün edip şenlik yapıp...

39. Önceki yaşlı kızla neneyi ise şey, o gece akrep mi bir şey sokuyormuş onu.

40. Yürü, seni okutup üfleteceğim, o tepenin üstündeki çardakta bir hoca var deyip tepenin yüzünde bir çardak kuruyormuşlar da çölün içinde.

41. İşte buradan oraya götürüp oturtuyorlarmış, bir bidon benzini de üstüne döküp ateşe de veriyorlar.

III. Metnin Dil Bilgisi Özellikleri

1. Ses Bilgisi

1.1. Ünlüler

Metindeki ünlüler şunlardır:

A, e, ı, i, u, ü, o, ö ve bu ünlülerin uzun biçimleri *a; â; ı; i; u; ü; o; ö*: ünlüleridir. *Â*: ünlüsü fonem olmayıp *e* ünlüsünün *a-e* arası söylenen uzun biçimidir.

Ünlü Uyumu: Altıbölek ağzında büyük ünlü uyumu büyük oranda korunmaktadır:

ağzınan 2, görselerem 23, göz:zeyip 26.

Hem edatının ekleşmiş *-am/-em* biçimleri büyük ünlü uyumuna uyar:

onuşam < onuş hem 8, mınam < mını hem 8, berşeşem < berşeş hem 17, gözünem < gözünü hem 19.

Alıntı kelimelerin büyük ünlü uyumuna girmediği görülür:

qadi:m 1, si:mu:t 4, kema:l 3.

Şimdiki zaman eki *-yor* olarak tek şekillidir ve ince sıradan fiillere geldiğinde büyük ünlü uyumu bozar:

tökülüyor 2, beryor 4, şö:diyor 27.

mişin edatı da sadece ince şekilli olup kalın ünlülü tabanlara geldiğinde büyük ünlü uyumunu bozar:

bolanmişin 2, geliyormişin 4.

Ersarı ağızı dışında Çeges, Esgî, Hatab, Sarık, Garadaşlı gibi Türkmen ağızlarında da kullanılan (bkz. Amansariev, 1970 356-357) *-a:ğay < -e qoy-* emir biçimi de tek şekilli olup ince ünlülü tabanlara geldiğinde büyük ünlü uyumunu bozar:

bera:ğay 12.

Küçük ünlü uyumu kaidesine genel olarak uyulurken, yuvarlak ünlülü tabanlara gelen ekler yuvarlak olabileceği gibi düz de olabilmektedir:

gözünnen 2, buna karşılık oğlı 3, şö:diyor 27.

Uzun Ünlüler

Türkçe kelimelerdeki asli uzun ünlüler³, Altıbülek ağzında da büyük oranda korunur:

Ba:r 1, gı:z 2, ö:z 21, gö:z 19, da:ş 2, ya:n 25, ta:m 28, çö:l 28, ba:rmağ 34, ya:ña 36, ya:naq 39, çıya:n 39

Ünsüz düşmeleri ve büzülmeler sonucu oluşan uzun ünlüler:

Şö:düp 3, dâ:l < değil 3, pa:şa: < pa:dişah 5, â:gül < Aygül 7, su: 9 < suw, su:sap 12

geplemä:ne <geplemegine 29

Ünlüyle biten fiil tabanlarına *-p* zarf-fiil ekinin gelmesiyle oluşan uzun ünlüler:

bürü:p 21, ağla:b 31, süykä:b 35, otla:b 41.

Alıntı kelimelerde görülen uzun ünlüler:

tulla: 2, za:t 2, kema:l 3, resuwa: 4, hayra:n 22, mehma:n 32, şî:şe: 33

Zayıf Ünlüler

bîr < bir 1.

Ünlü Nöbetleşmesi

i~ü yörü- 40 ~ yöri- 29

Ünlü Düşmesi

i > ø: Vurgusuz orta hece ünlüsü düşmesi :eşidip > eşdip 3

-a- > ø: bolacaq > bolcaq 3

1.2. Ünsüzler

Metinlerde rastladığımız, aşağıdaki ünsüzler Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılmaz:

ğ: Kapanmalı, sedalı, arka damak ünsüzü: ğaydıberyor 8, ğurruq 20

³ Türk Dillerindeki asli uzun ünlüler için bkz. Tekin 1995.

η: Damak n'si: *soη* 3, *öηsiz* 4,
q: sedasız, kapanmalı, arka damak ünsüzü: *uzaq* 18, *halq*22,
aqıl 22

z : Dişler arası (peltek) *z* ünsüzü *gı:z* 30, *ö:zü* 29.

w: Çift dudak sızıcısı *w*, Afganistan'da konuşulan bütün Türkmen ağızlarında olduğu gibi (bkz. Rasekh, 2016. 128) bizim metinlerimizde de görülür:

suwap 36, *resuwa*: 4.

Ünsüz Değişmeleri

b-> *m*:- *ben* > *men* 9

f > *p*: *falan* > *palan* 27.

Korunan Ünsüzler

Kelime başında *b*- ünsüzü *bol*- ve *ber*- kelimelerinde korunmuştur:

bolan 2, *ber* 4.

Ünsüz Düşmesi

-l- > -0-: ET. *keltür* > *getir* 25.

-h > 0: Son ses ünsüz düşmesi: *pa:dşa*:

Hece Düşmesi

pa:dişa:h > *pa:şa*: 23

2. Şekil Bilgisi

İsim Çekimi

Çokluk Ekleri

+lar: *başğaları* 31, *esba:plarını* 21, *zamanlar* 1

+ler: *köçelerin* 4, *pilläler* 29

İyelik Ekleri

Teklik 1. kişi :+(I)m: *gö:züm* 18

Teklik 2. kişi: +(I)ŋ gö:zünj 13

Teklik 3. kişi: +(s)I: gö:zü 11, oğlu 3, atası 4

Çokluk 3.kişi: +lArI: köçelerini 4

Hal Ekleri

1. Yönelme

+a: gurruğa 20, kema:la

+e: çöle 24

Yönelme hâli eki ünlüyle biten isimlere ünlü uzamasıyla a:/e: olarak gelir: guya: 'Kuyuya' 26

2. Ayrılma

+dan: gurruqdan 28, uzaqdan 18

+den: önkiden 35

+nan: -nd- >-nn- İlerleyici, tam ünsüz

ayağınnan 37, ya:ñnan 37, ağzınnan 2

3. Bulunma

+dA: yerde 20, keppede 40

4. İlgî

+(n)Ij: kelininiñ 22, çölünj 40

5. Yükleme

+ I: yüzüğü 35

+nI ba:rmağını 34, ağzını 15, gö:zünü 35

Fiil Çekimi

Şekil ve Zaman Ekleri

1. Şimdiki Zaman

1.1. Genel Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman, ölçünlü Türkmencede *-ya:r/-ye:r* ekiyle kurulurken (bkz. Kara, 2004:266), metnimizde *-yor* ekiyle kurulur. Metinde görülen örneklerden bazıları şunlardır:

Teklik 3. kişi: *alyor* 19, *aytyor* 10, *baryor* 21, *beryor* 13, *etyor* 28, *sałyor* 25

Şimdiki zamanın olumsuz biçimi *-ma* ekiyle kurulur:

Bolmayor 20

Şimdiki zamanın rivayeti *mişin* edatıyla kurulur: *beryormişin* 4

1.2. Odaklı Şimdiki Zaman

ağla:b oturanmişin 34

2. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman *-di* ekiyle kurulur:

men su:sadım 9, *gıtdi* 27

3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

3.1. *-ken*:

ba:r eken 1

3.2. *-(y)An*:

bolan 2, *duran* 37, *diyen* 33

Olumsuz: *alma:n* 8, *göçmä:n* 8

İhtimal: *durandır* 33, *hölleyondur* 15

Rivayet: *duranmişin* 37, *oturanmişin* 22, *oturanmişinler* 23

3.3. *-mişin*

ba:rmişin 1

4. Gelecek Zaman

alcaq men 34.

Gelecek zamanın olumsuzluğu *dä:l* edatı ile kurulur:

bolcaq dä:l 18, *bercek dä:l* 18

5. Geniş Zaman

bolar 11, *eders* 7

6. Emir Kipi

Teklik 1. kişi: *bereyin* 10

Teklik 2. kişi: *ağla:b otur!* 31, *bera:ğay* 12, *ber!* 16

7. Şart Kipi:

1. kişi: *almasam* 31

2. kişi: *berseñ* 13

3. kişi: *ağlasa* 2, *gülse* 2

Çekimsiz Fiil Biçimleri

1. İsim-Fiiller

+mä: yörümä:ne 29

2. Zarf-fiiller

-(I)p: Ünlüyle biten fiillere doğrudan eklenir: *bürä:p* 21.

Ünsüzle biten fiillere *-ıp/-ip* şeklinde eklenir: *oyı:p beryor* 13, *taşlayıp* 20, *edip* 21.

-(I)p zarf-fiilinin ünsüzü iki ünlü arasında sedalılıştır ve *b* olur: *barıb ana* 32

-yondurda: baryondurda 12

3. Sıfat-fiiller

bır yaşa:p oturan ğı:zı 8

Birleşik Fiiller

1. İsim+Yardımcı Fiil

toy edip 38, tomaşa edip 38

2. Fiil+Yardımcı Fiil

ber-: ağla:ber! 33, gidiberyor 14

Zamirler

1. Şahıs Zamirleri

Teklik 1.kişi: *men 3, maña 9 'bana';*

Teklik 2. kişi: *sen 26, seni 40*

Teklik 3. kişi: *o 3, onda 10, onuñ 2, onu 39*

Çokluk 1. kişi: *bizlere 23.*

2. İşaret Zamirleri

Şo 5, şonu 3, şoña 30: ol 24, munnan 6, munu 38

3. Dönüşlülük Zamirleri

ö:z 21, ö:zä:5, ö:zü 29, ö:zünem 20 ö:züñ 26

4. İşaret Zamiri

bul 32

Son Çekim Edatları

bilen 'ile': si:mu:t bilen 4

bile: ğı:z bile ma:ma: 39

yaña:q 'Gibi' on ya:naq 32

İsim Fiili (e-)

ba:r ekeni 1, yoğ ekeni 1

şonya:nimişin 22, uğra:mamişin 23.

İsim fiilinin olumsuz biçimi *dä:l* edatıyla yapılmaktadır:
cınam dä:lmen 26

İNDEKS

- a** Ama 15
ağla- Ağlamak
-b 31
-ber 33
-sa 31,34
ağlad- Ağlatmak
-ıp 23
ağz Ağız
-ını 15
-innan 2, 26
al- Almak
-caq 34
-ıp 4,8, 35
-ma:n 8
-masam 18
-yor 19
alda- Aldatmak
-p23
allan eney ed- 28 Süslemek
ana İşte, 8,18,21
anayı Daha iyi 35
aqıl Akıl 22
asığılı Asılı 33
ata Baba
-sı 4, 35
ayağ Ayak
-innan 2
-ı 29
ayt- Söylemek
-yor 10,11
ä:gül Bayan ismi, Aygül, 7,8
ba:r var 1, 8
-dır 31
ba:rmağ Parmak
-ını 34
bar- Gitmek, varmak
-yondurda 12
-yor 21
-ib 32
başğa Başka
-ları 32

baş	Baş
	-ını 21
berba:dına qaq-	Kalbini kırmak, üzmek 32
ber-	Vermek 8
	-a:ğay 12
	-cek 18
	-eyin 10
	-ip 11
	-ipdir
	-se 19
	-seç 13
	-sejâ:10
	-sejem 17
	-yor 13
	-yorlar 6
	-yormişin 4
ber-	Yardımcı fiil 8, 11
bile	Birlikte 39
bilen	Birlikte 4, 39
bır	Bir
bızler	Biz
	-e 23
bol-	Olmak
	-an 2, 3
	-ar 11
	-caq 3
	-mayor 31,33
	-up 6,8
	-yor 20,29,35
bul	Bu 32
bürä-	Bürümek, örtmek
	-p 21
ca:n	Canım 9,12,16
cın	Cin 26
	-am
cırs	Cins; yaratık 26
	-am
çaq-	Sokmak
	-yor 39
çıq-	Çıkmak
	-ıp 25, 28
	-yormişin 5

çıkar-	Çıkarmak -ıp 28
çıya:n	Akrep 39
çö:l	Çöl -e 24,25 -üñ 28
dä:l	Değil 3,18,26
da	da 8
da:ş	Taş 2,37
daña	da, de 11
dañı	da, de 15
deste	Deste 37
di-	Demek -se 26 -sä:m 26 -sä:nim 33, 38,39 -yib 3,4 -yen 33 -yor 3,9,10,12,13,16,17,19,30,31
diş-	Konuşmak, söyleşmek -ib 32
du:l	Köşe, bucak -unnan 33
dur-	Durmak -an 37 -andır 33
ed-	Yapmak, etmek -ers 7 -ip 4,21,24,33,38
e-	i- fiili -keni 1
el Halk	-inde 31 -inden 32
elt-	Götürmek -ip 41 -se 37 -yor 37
ene	Anne -si 32
esba:p < A.	Giysi -larımı 21

eşd-	İşitmek -ip 3,36
et-	Yapmak, etmek -yor 28
ey	Hey 4
ğahar	Kahır, öfke 24
ğarrı	İhtiyar 30,39
ğayd-	Geri dönmek -iberyor 8
gel-	Gelmek -ip 3, 5 -yormişin 4
geple-	Konuşmak < F. gep +le- -mä:ne 29
getinim	Sonra da (?) 41
getir-	Getirmek -ib 35
ğı:z	Kız 30,39 -ı 2,6,8 -ına 21 -ınıñ 21
gice	Gece 38,39
gid-	Gitmek -en 24 -iberyor 11,14,16
git-	Gitmek -di 27 -se 11,25 -yor 18,20
goy-	Koymak -beryor 33 -beryorlar 41 -a:n 24 -yor 35
gö:zle-	Bakmak, gözlemek -yip 26
gö:z	Göz -ü 11,35 -ümä: 18 -ünem 19 -ünnen 2 -ünü 10

	-ünjü 13,17,19	
göçmä:n	Evde kalmış (kız) 8	
gör-	Görmek	
	-sedem 23	
	-selerem 23	
gur-	Kurmak	
	-ap 4	
gürruğ	Kör kuyu, susuz kuyu	
	-a 20,27	
	-uñ 25	
gürruq	Kör kuyu, susuz kuyu 20	
	-dan 28	
guyu	Kuyu 26	
		-a: 26
gül	Çiçek, gül 2	
gül-	Gülmek	
	-se 2	
güldür-	Güldürmek	
	-üp 23	
	-seler 23	
gündiz	Gündüz 26	
halq	Halk 22	
hayır	Olur, tamam, evet 4	
hayra:n	Şaşırma 22	
hemme	Bütün 22	
henizem	Daha, hâlâ 30	
hey < F.	Ah 23	
hiç < F.	Hiç 8	
hölle-	İslatmak	
	-yondur 15	
ı:zsız	Arkası olmayan, gerisi görünmeyen 4	
ıç	İç	
	-i 25	
	-inde 40	
	-innen 28	
ıç-	İçmek	
	-ip 11	
iki	İki 19	
indi	Şimdi 32	
intecik	Azıcık 12, 16	
qadı:m	< A. Eski 1	
qaqma	Kakma 32	

kecebe	< F. keca:be Mahfe 4,5
kelin	Gelin -i 27 -iniş 22
kema:l	-a 3
keppe	kulübe 40 -de 40
qırq	kırk 5, 36
kim	kim -i 7
köçe	-lerini 4
ma:ma	Nene 9, 39 dam 8 -nı 7
maşa	Bana 9
mehma:n	< F. Misafir 32 -nı 32
men	Ben 3,9,34 -ä: 18 -i 27
mercan	Mercan mı
mınam	Bunu da 8
molla	< A. Molla, hoca 40
mu	İşaret edatı mı bu, burada -nnan 6, 14,36,41 -nu 38
nä:me	Ne 15,26
o	Kişi zamiri, işaret sıfatı, O 3,6,17,18,19,32,36,40
oğlan	Oğlan 24,26,28,35 -ı 32
oğl	Oğul -ı 3 -u 29 -unuş 27 -uş 29
oqut-	Okutmak -cak 40
ol	İşaret sıfatı, O 24,28,29,35

on	O zamirinin ek aldığındaki biçimi -am 35 -da 10, 11 -nuş 2 -soñ 25 -u 39 -uñam 8 -ya:nag 39
Orus	Rus 41
otla-	Ateşe vermek -p 41
otur-	Oturmak -an 8,23, 30
oturd-	Oturtmak -yor 41
oy-	Oymak -ı:p 19
oymaq	'yükşik' 15
ö:z	Kendi 21 -ä:5 -ü 29 -ünem 20 -üñ 26
öğred-	Öğretmek -en 30 -ip 33
öl-	Ölmek -üp 12
öñ	Ön, önce -ki 39 -kidenem 35
öñsiz	Önü olmayan 2
öt-	Geçmek -überse 25
öy	Ev -üñ 33
pa:şa:	Padişah 21,23 -nıñka 5 -nıñkıdan 5
padişa:h	< F. Padişah 1
palan	< Ar. Falan 27
pillä	Zaman 9,16

	-ler	29
resuwa:	Eğlence, şölen	4
sal-	Koymak, bırakmak	
	-ıp	28
	-yor	25
	-ıyorsun	26
sen	Sen	26
	-i	40
si:mu:t	< İ. cement	
soñ	Sonra	3,6,24,25
	-am	33,34
su:	Su	9,10,11,15,16,18
	-suzam	11
su:sa-	Susamak	
	-dım	9
	-p	12
suwa-	Sıvamak	
	-p	4
süykä-	Sürtmek	
	-b	35
şelek	Kova	41
şunya:nı	Şöyle, böyle	2,3,25
şi:şä:	< F. şi:şe:	33
	-ni	33
şo	Şu	5,20,31,33,39
	-nu	3
	-ña	30,41
şol	Şu	26,30
şonya:nı	Şöyle, böyle	6,22
şö:di-	Böyle yapmak, böylece	
	-yip	23
	-yormişin	3
şö:düp	Böyle yaparak, böylece	3,4,23,27
ta:m	Ev	28
tä:rim	Köşe, bucağ	
	-innen	33
taşla-	Bırakmak, terk etmek	
	-yıp	20,27
tilla:	< F. tille	Altın 2,31,35,37
tomaşa	< F. tema:şa: Eğlence, ziyafet	4,38
toy	Düğün	36,38
tök-	Dökmek	

	-ip 31	
tökül-	Dökülmek	
	-üp 37	
	-üyormişin 2	
tut-	Tutmak	
	-yor 40	
u:c	Uç	
	-u 5	
uğra:ma	Sıradan, basit 23	
ullaqa	Büyük, olgun 3	
uzad-	Uzatmak	
	-ıp 34	
uzağ	Uzatmak	
	-a 38	
uzaq	Uzak 12	
	-dan 18	
üst	Üst	
	-ünde 40	
	-ünnen 41	
üyş-	Üşüşmek, toplanmak	
	-üp 42	
ya:naq	Gibi 32,39	
ya:n	Yan	
	-ina 8	
	-inan 25	
ya:ñada:nnan	Yeniden 36	
ya:ñnan	Yeniden 37,38	
yağ	Yağ, Benzin	
	-ıam 41	
yalqım	Işık 25,26	
yapma:	Kulübe	
	-nıñ 40	
yara-	Bir şeyi yapacak duruma gelmek	
	-yor 29	
yaşa:-	Yaşamak	
	-p 8	
yene	Yine, tekrar 3,14, 18	
yer	Yer	
	-de 20	
yerli yerinde	Yerli yerine 35	
yoğ	Yok 1	
yol	Yol	

	-a	12
yöri-	Yürümek	40
	-se	2
yörü-	Yürümek	
	-yiberse	37
	-mä:ne	29
yörüd-	Yürütmek	
	-üp	23
yüz	yüz, üst, düz alan	
	-ünnen	40
yüzüg	Yüzük	
	-ü	31,32,35
yüzük	Yüzük	31
za:d < F.	Şey	5
za:da: < F.	Şey	39
za:t < F.	Şey	2
zaman	Zaman	
	-larda	1

KISALTMALAR

A.: Arapça

bkz.: Bakınız

ET. : Eski Türkçe

F. : Farsça

İ. : İngilizce

+ : İsimlere gelen ek

- : Fillere gelen ek, fiil tabanı

İ^d : *i,i,u,i,ü* ünlüsünü gösterir.

A : *a,e* ünlüsünü gösterir.

~ : Ünlü nöbetleşmesini gösterir.

˘ : Ünlülerin üstünde zayıflık işareti.

: : Ünlülerden sonra uzunluk gösterir.

KAYNAKÇA

- Amansarıev, Cumamurad (1970). *Türkmen Dialektologiyası*. Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.
- Caferoğlu, Ahmet (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Clark, Larry (1998). *Turkmen Reference Grammar*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Devellioğlu, Ferit (2002). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Kara, Mehmet (2004). *Türkmen Türkçesi*. Ankara: Türk Lehçeleri Grameri, 231-290. Rasekh, Muhammad Salih (1916). *A Study of Turkmen Dialects of Afghanistan*. Berlin (Yayımlanmamış doktora tezi.)
- Tekin, Talat (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. Ankara: Simurg.
- Tekin, Talat vd. (1995). *Türkmençe – Türkçe Sözlük*. Ankara: Simurg.